ЗМІСТ:

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ:
Хрест 578
ОЛЕСЬ БАБІЙ:
Уривок з поеми 582
АВЕНІР КОЛОМИЄЦЬ:
Паротяг 582
ЮРІЙ КОСАЧ:
Матрос Бердишук 583
ІЧО БЕРЖ:
Magistra vitae 588
НОЛЬД БЕННЕТ:
Жінка, яка все крала . . . 589
МИКОЛА ШЕРЕМЕТ:
Трівога 615
З. К.:
З часів розвалу 616
С. ЧЕРКАСЕНКО:
Цвіт папороти 625
Др. О. БАБІЙ:
Ідеольоічні основи сучасної західно-української літератури 643
ЕВГЕН ПЛУЖНИК:
* * * 655
М. ІВАНЕЙКО:
Вітер (Берлін) 656
АРСЕН КАРА:
Перед світом 665
І. ГОНЧАРЕНКО:
Жак де Лякретель 666
О. ЛАН:
Буде 671
ДМ. ДОНЦОВ:
Рокованки зради 672
Др. В. ГАРМАШІВ:
Альфред Брем 677
Е. МАЛАНЮК:
Друга вистава Гуртка „Спокій“ 684
В. ДОРОШЕНКО:
Е. Чикаленко 687
О. В.:
Дрібні замітки про важну справу 690
ЛЕОНІД МОСЕНЗД:
* * * 698
О. МИЦЮК:
Недуга сільської Франції . . 699
DEVIUS
На світовій арені. 709
ГАННА ЧИКАЛЕНКО:
Зі студій про Шекспіра . . 777
Бібліографія: 733
Нові Книжки 743

1929.

РІЧНИК XXVIII. Т. XCIX

Книжка VII-VIII За липень-серпень

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЛЬВІВ.

З ДРУКАРНІ СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ.

узнання прийде: досвід инших країн показує, що за таким узнанням наступали ріжні дипльоматичні труднощі, які кепсько відбивалися на торговельних зносинах.

Додати до того ще акцію Асоціяції Британських торговельних палат, яка відмовилаея дискутувати пропозицію, взиваючу уряд зачати переговори про відновлення торговельних зносин з Росією, поки остання не узнає старих довгів, — і образ осамітнення уряду Сталіна буде майже повний. На тлі безпомічного шамотання Совітів прискорити економічну відбудову імперії, коли Сталін мріє більше про капітал Форда, аніж про „Капітал“ Маркса, — ці міжнародні прикрости совітського режиму прибирають особливо трагічне для нього значіння...

Приняття пляну Йонга, заповідь американської візити англійського премієра, осамітнення Росії і виелімінування її впливів в міжнародній політиці — ось найважніші свіжі факти, які зайшли на світовій арені і які означають повільну, але певну консолідацію Західної Европи і рапідне зменшення впливів червоного царату...

Максим Рильський.

(із „Крізь бурю й сніг“)

. . . Стоїть в очу і досі: — сірий тин,
Та клуня у зеленому очіпку,
Та золоті, рухливо - непорушні
В вечірньому повітрі комарі,
Та сіроока Ганя... Не забуть
Засмалених, обвітряних пісень,
Скрипіння свіжоводої криниці,
І молодости, що як май майнула,
Перелетіла тінню од крила...

Ганна Чикаленко.

Сучасний стан Шекспіровської проблеми.

Між літературною таорчістю та життям а тора неминуче існує певний звязок. Немає художнього твору, щоб на ньому не відбилося реальне оточення, серед якого він повстав, щоб на ньому не можна було знайти сліду думок, почувань, щоденної праці його творця, горя та радости, яких він зазнав у життю. Такий звязок, розуміється, може бути тісніший, чи слабший, більш або менш очевидний в залежности від історичної епохи, індивідуальної вдачі самого автора, але такий звязок існує. Хоч би яким геніяльним не був письменник, він зостається в своїй сфері і вискочити з неї не може. Не можна уявити собі художнього літературного твору, щоб не підлягав цьому загальному законові. Навіть у торах, де фантазія, здавалось, буяла цілком вільно, і то можна прослідити її контакти з реальністю.

Тим часом існує в історії літератури пробл на що спинила на собі увагу літературної критики з півст ліття тому, перед якою й досі учені дослідувачі стоять, мов перед загадкою і яка ділить їх на кілька непримиренних таборів. О як ставить цю проблему Абель Лефранк[1]) у своїй праці „Sous le masque de Shakespeare“: „В цілій історії новітніх літератур немає більшої загадки, як таємниця навколо життя Уіляма Шекспіра з Стретфорду на Евоні (Stratford-on-Avon) та незрівняних творів відомих під його імям. Твори ці, найдорогоціннійші зразки літературної творчости в спадщині цілої людскости, ніяким чином не можна звязати з історією життя людини, якій вони приписуеться, не можна установити найменшого відношення, яке могла б приняти елементарна та здорова критика, між цими безсмертними драматичними творами та їхнім автором. Тоді, коли за останні 50—60 років, при існуванні сучасних наукових методів досліду праця літературних істориків виявила стільки звязків між авторами та їх творами, осягнула краще розуміння останніх на тлі обставин, серед яких вони були творені, — у випадку шекспіровських творів ці досліди навпаки довели до відкриття цілковитої невідповідности між ними та тим, що відомо про Уіляма Шекспіра: жадної вказівки на звязок між його житевою карєрою та еволюцією його творчости“.

Гізо, вражений браком звязку життя Шекспіра з його творами, робить порівнання Шекспіра з „світлом, яке ми бачимо серед нічної пітьми і не знаємо на чому воно стоїть,

---

[1]) Abel Lefranc, проф. в Collège de France автор критичних дослідів над творами Рабле, Молєра, Клем. Маро, Марґарити Наварської та инш.

так само дух Шекспіра стоїть перед нами в його творах ізольований, так би сказати, від його особи.

Так само писав Емерсон: „В його (Шекспіровому) оточенню неможливо віднайти історію його творів". (R. W. Emerson: Representative men).

Еволюція творчости Шекспіра зостається цілком незалежною від тих небагатьох відокремленних фактів, які відомі з його життя, починаючи з молодечих років і кінчаючи незрозумілим поворотом до рідного Стретфорду на 40-вім році життя, в повнім розцвіті, здавалось би, літературної творчости та особливо тим, що відомо про його життя в Стретфорді до його смерти 1616 р.

Подамо слідом за проф. Дж. Сентсбюрі[1]), одним з найбільш авторитетних анґлійських літературних критиків, факти з життя Уіляма Шекспіра, запевне відомі на підставі документів. Їх дуже небагато: „Уіляма Шекспіра охрещено в Стетфорді на Евоні 26 квітня 1564 р. Батько його, Джон Шекспір, та мати, Мері Арден, належали до нищесередньої верстви суспільства і мали з одного боку звязок з дрібними землевласниками-хліборобами та заможними ремесниками з другого. Про життя його ми не маємо жадних відомостей до 1582 р. коли він, отже 18 літ, одружився з жінкою 8 років за нього старшою а за півроку охрещено їхню доньку Сюзан. 1585 р. Шекспір, обвинуваченій в крадіжці дичини, утік до Лондону, слідом мабуть, за мандрівною театральною трупою, де й пробув до 1595—7 р. спершу конюхом, потім сам виступав у дрібних ролях на сцені, а під кінець був одним з співвласників театру, де виступала та трупа в Лондоні[2]). 1592 р. є досить прозорі вказівки на нього в писаннях його сучасника Ґріна, також драматичного автора. 1593 р. він випустив поему „Венера й Адоніс", через рік другу поему „Люкреція", а тоді, дуже швидко один по одному почали виходити його драматичні твори, на яких він заробив досить грошей, щоб купити собі будинок у Стретфорді, 1597 р. і оселитись там по 10—12 річній відсутности. Документальні посвідчення про його справи, „цівільні акти" дотичні його дітей, починають відтепер зявлятись частіше в архивах, але вони зовсім нецікаві і свідчать лиш про те, що він живий і що грошові справи його в добрім стані. 1609 р. вийшли в світ „Сонети". Умер він 1616 р. 23 квітня і похований в Стретфорді. Драми його друковані досі тільки випадково, зявилися у відомому виданню 1623 р. інфоліо, 7 років по його смерти.

[1]) Geoge Sainsbury: A history of Elizabethian literature ст. 157-8.

[2]) Трупа виступала в кількох театрах, з яких найбільш відомий під назвою „Globe" і була під патронатом, як це звичайно тоді бувало, якого небудь з великих лордів, один час ґрафа Дарбі, потім ґрафа Оксфордського, вони так і називалися: „earl of Oxford's boys" „хлопці ґр. Оксфордського, що був тоді лордом Чемберленом при дворі королеви.

Дж. Сентсбюрі не належить до табору правовірних „Стретфордистів", які приймають бескритично авторство Уіляма Шекспіра, ні їх противників, що пропонують инших осіб на автора шекспірівських, драматичних та поетичних творів, а ні до так званих аґностиків, які задовольняються тим, що відкидаючи Уіляма Шекспіра, зоставляють питання відкритим, покладаючи надію на несподівану нахідку розгадки в архивах якої небудь старої родини; Дж. Сентсбюрі займає свою оріґінальну позіцію: відкидає всі зусилля звязати життя Шекспіра з його творами, називаючи ці спроби „коментаторським божевіллям", і навіть ті нечислені певні факти його життя вважає „майже цілком непотрібними для завдання літературної критики".

В якому світлі бачить ці факти противник правовірної теорії, можемо судити зі слів Ґренвіля Кенінґема[1]):

„Так довго, як ми не знаємо нічого про особу Шекспіра, читаємо ці велитенські драми, не маючи жадного сумніву що до їх авторства. Чим більше читаєш, тим більше вражає тебе велетенський інтелект, широка освіта, всебічна начитанність, надзвичайна спеціялізованість їх автора. І все це залито живим почуттям гуманности, яке сповняє ґарячим життям сухий кістяк учености. Коли читач доходить до цього ступня замилування автором та подиву перед його творами, природно, що він запитає себе: що за людина була, цей Шекспір? Де він виріс? Де він учився? Де і звідки здобув він цю широку й загальну освіту? Як він брався до своєї науки, щоб на протязі одного короткого людського життя могти придбати стільки знання? Яким життям він жив і з ким водив товариство?

„Це зачудування дає місце иншому зачудованню, коли перед нами роскриються факти. Ми довідуємось, що він родився від неграмотних батьків, в неосвіченій верстві населення, в незначному містечку Стретфорд на Евоні 1564 р. Можливо, що він дістав якусь освіту у місцевій школі, але на те немає жадних доказів, на 16-тому році, можливо й раніш він найнявся підмайстерним до різника, на 18-тому одружився з жінкою 8 років старшою і перша дитина родилась щось півроку потому; на 24-му чи 23-му (дати ріжняться), втікаючи від виконання обовязків супроти зростаючої родини та кари за крадіж дичини, він утік з Стретфорду шукати щастя в Лондоні, де про нього є відомости, що він найнявся спершу держати коней перед театром, а згодом займав невеличку посаду в театрі, якимсь посильним чи стати-

[1]) Granville Cunnigham: Bacon's secret dislosed.

стом. З цього всього випливає звичайне життя молодого чоловіка нижчесередньої кляси суспільства того періоду.

„Немає найменшої вказівки на освіту, культуру, виховання та вченість. Та й часу немає коли вчитись чи читати. У Стретфорді час його зайнятий різництвом та родиною, у Лондоні він примушений заробляти на життя, на щоденний хліб і там також немає найменшого сліду вказівки на студії. Невідомо, чи мав він які книжки, а єдині зразки його писання вказують хиба лиш на те, що рука його не звикла до пера.

„Проте від нас вимагають, аби ми повірили, що кілька років по тому, як він прибув до Лондону, почали зявлятись на сцені його драми, написані клясичною літературною анґлійською мовою, що вживалась при королівському дворі, в яких повно зразків високої наукової освіти, интимне знайомство з аристократичним життям та звичаями, просяклих до найвищого ступня дійсною поезією. Один з його біоґрафів мав навіть недомисел пропонувати нам приняти думку, що поему „Венера й Адоніс“, поему інспіровану старими клясиками та зразкову для ґалантних звичаїв тодішньої двірської аристократії, Шекспір написав ще в Стретфорді і приніс готовою в Лондон. Здається тяжко знайти кращий приклад будування абсурдної теорії на недотепнім здогаді.

„Подробиці його життя до того вульгарні, дрібничкові й підлі, так позбавлені іскри інтелєктуальности, що одної згадки про них досить, щоб збудити такі сумніви. Чи існує хоч одна риса з його життя, з того, що нам відомо з документів або з устних переказів, яка дала б нам привід сказати: цього я сподівався від автора „Гамлета!“

„Яка користь для літературного критика в тому, що він продав ще один віз цегли в Стретфорді або позивався з якимсь злидарем за кілька шілінгів, що той йому не вертав? Як ці подробиці можуть допомогти згладити прірву між молодим різниковим підмайстерним або підстаркуватим броварем та тою надзвичайною людиною, яка дала людскости шекспіровські драми? Цього досить, щоб переконати нас, що ця людина не написала шекспірівських драм, бо, не забувайте, що нам треба мати діло не тільки з таким Шекспіром, яким він був до Лондонського періоду, чи в самому Лондоні, але, особливо, з тим Шекспіром, яким він вернувся з Лондону доживати вік у Стретфорді.

„Немає сумніву в тому, що Шекспір поїхав у Лондон 1585—7 р. і пробув там до 1609 р. або й пізніще, що під цей час він став театральним співвласником, доробився і часом виступав на сцені в незначних ролях. 1804 р. йому було коло 40 років. В цей час він повернувся в Стретфорд і щож? Ні сліду від того культурного життя, від культурних літературних звичок і потреб, які автор шекспірівських драм

мусів був придбати в тому колі в Лондоні, навпаки — він просто вернувся до того життя, з якого вийшов 20 років тому, з ріжницею, що тоді в нього не було грошей, тепер же він заможна людина. Він очевидячки взявся за броварство, бо є писані документи, що він торгував солодом, позичав під проценти гроші, скуповував там і сям клапті землі і очевидно грав ролю в очах своїх одноміщан, які знали його різницьким підмайстерним. Отак доживає він останні 12 років свого життя. Чи можна повірити, що це автор тих надзвичайних драм? Що бувши в цвіті літ він міг поховати такий талант і таку освіту в Стретфорді? 1606 р. Шекспір умер, як традіція переказує, після п'ятики“.

З цього часу немає жадного звязку родини Шекспіра з літературою. А підчас його смерти світ не виявив жадного слова жалю чи смутку: ні похоронних елегій, ні жалібних поем таких наприклад яких було безконечно багато по смерти поета сера Філіпа Сиднея. Автор шекспіровських драм зникає у безвість так само, як і решта його Стретфордських одноміщан.

А. Лєфранк погоджується з попереднім автором: „До нас, каже він, не дійшло жадного спомину про розмови з Шекспіром, про його спосіб думандя, як людини в щоденному життю, про його моральну істоту, його щоденні звички, погляди, жарти та дотепи: все те, що ми знаємо про його ніби приятеля, а хто запевняє ворога та суперника на літературній ниві — Бена Джонсона, або про Молэра, навіть Рабле та Ронсара. Від Шекспіра не дійшло до нас жадного листа, писаного його рукою, а одинокий лист, писаний до нього, має відношення до Шекспіра, як до лихвара, що позичав гроші під проценти. Ми знаємо театрального фактотума, лихвара, домовласника, капіталіста, але як людину, ми його зовсім не знаємо“.

„Особа Шекспіра майже так само неясна, як особа Гомера“, каже другий дослідувач. Хоч би такий приклад: Всі критики одноголосно помічають в його драматичних творах певний період, під кінець XVI і початок XVII вв., глибокої кризи меланхолії, знеохочення, песімізму. Це період Гамлєта, Макбета, короля Ліра, Тимона Атенського, Троїла та Кресиди: автор їх ніби стратив віру в людей, у вартість дружби, родинних звязків і почувань, він ніби стоїть перед розбитими оманами, втраченою вірою в цінність життя. Чому відповідає цей період в життю Шекспіра з Стретфорда, карєра якого, як актора, театрального співвласника, саме досягла свого апоґея?

З критичого розгляду цих поетичних та драматичних творів не можна не вивести, що автор їх мав широку й ріжнобічну освіту: він знав класичні мови та літератури, французьку, а також, мабуть, й італійську мови, мав глибокі

знання юридичних наук, знав досконало аристократичні та придворні звичаї не тільки Англії, але й Франції, особливо двір короля Наварського,[1]) знав також італійське,[2]) а почасти й еспанське життя,[3]) отже видко подорожував і жив принаймні кілька років за кордоном, а про Шекспіра — актора немає найменшої вказівки про його подорожі закордоном. Крім того автор шекспіровських творів мав досконалі знання аристократичних спортів як от мисливства, особливо соколиних ловів, а також з хортами: був до тонкостів знайомий з кінським спортом, фехтованням, з техничними подробицями та очевидністю вправи і великого в них досвіду. Крім того він мав знання: музики, пластичних штук, геральдики, астрономії, астрольоґії та инших окультних наук, що тоді було розповсюджено серед вищих кляс суспільства; був знайомий з природознавством, тогочасними військовими та моряцкими науками та життям у війську.[4]) Повстає питання: чи можна допустити, щоб людина з таким минулим, з яким Уллям Шекспір зявився в Льондоні, могла бути автором цих творів, які з 1593 р. розпочали виходити в світ під його імям? Трудність полягає не в тому, — як, коли він міг придбати такі знання (французької мови він міг навчитись, як запевняють правовірні стретфордісти у французького фрізієра в Льондоні), трудність приняти правовірну теорію полягає швидче в тому, що, як каже автор дуже цінної статті,з початку й до кінця автор шекспіровських віршів та драматичних творів, помимо природженої ґеніяльности, яка дала йому змогу придбати такі знання людей та річей і повернути цей свій досвід у незрівняні поетичні твори, був безумовно одною з найбільш учених людей своєї епохи, палким прихильником мисливського спорту, особливо соколиного, і нарешті був таким знавцем юридичних наук, що вживав юридичної термінольоґії у належних місцях з надзвичайною точністю і з цілковитою природністю. До цього ж треба додати, що ці три характеристики виступають з однаковою очевидністю як в ранніх творах його, так і в пізніщих. З мого боку я вважаю, що 1593 р. Уіляму Шекспірові, історію молодечих років якого ми знаємо досить з документів, не можливо було придбати ці знання й досвід. Все, що ми про нього знаємо,

---

[1]) Перша комедія „Даремні заліцяння“ (Love's labour's lost), а також епізод похорон Офелії з „Гамлета“ мають очевидний звязок з подіями при королівськім дворі в Наварі.

[2]) Італійські комедії вказують на інтимніще знайомство з місцевістю та населенням Італії, ніж можна придбати з самих літературних джерел.

[3]) Особливо постать Дон Адріано де Армадо з комедії „Love's labour's lost“.

[4]) Shakespeare's England. 1917.

– не багато, але цілком досить, щоб заперечить цим трьом характеристикам“.[1])

Накресливши духовний портрет автора шекспіровських творів Г. Б. Сімпсон спиняється на деяких ґеоґрафичних вказівках, розкиданих в самих творах і радить дослідувачам звернути увагу на родинні архиви в провінціях Уорика та Ґлостера. (Warwick, Gloucester).

Висновки противників стретфордистів можна формулювати слідом за А. Лефранком:

1) Драматичні та поетичні твори друковані і виставлювані в останніх роках XVI та початку XVII століть під імям Уіляма Шекспіра з Стретфорду на Евоні не були ні в якім разі ним написані.

2) Справжнім автором цих творів, згідно всім очевидним вказівкам, був член англійеької аристократії, що бажав зостатись невідомим.[2])

Погоджуючись між собою в неґативній, так би сказати, частині, цебто визнаючи всі характеристики, які свідчать про автора, як не Уіляма Шекспіра, актора з Стретфорду на Евоні, а члена аристократичної родини, бувалого при королівським дворі, з університетською освітою (певні вказівки на Оксфордський університет, як от клясична освіта та право), очитаного в літературі та історії, який на протязі кількох років подорожував на континенті, у Франції, Італії, можливо й Еспанії, був адептом окультних наук, великим спортсменом та театральним меценом і т. д., противники правовірної теорії росходяться між собою і пропонують ріжних осіб: найдавніщі претензії має Льорд Френсіс Бекон, другим претендентом був Роджер Маннерс, ґраф Ретлендський, А. Лефранк пропонує Уіляма Стенлі, ґрафа Дарбі і нарешті найпізніща теорія висуває Едуарда де Вер, ґрафа Оксфордського.[3])

З середини XIX ст. і досі існує ціла школа літературних критиків, що автором шекспіровських творів вважає Льорда Френсіса Бекона, Державного Канцлера Англії та автора цілого ряду наукових праць дуже видатних для того часу.[4]) Бібліоґрафія праць надрукованих прихильниками цієї теорії займає уже поважне місце в шекспіровській літературі. Головною причиною, чому спинилися на ньому: його широка ріжностороння освіта, велика ученість особливо в юридичних та державних науках, історії та фільозофії. Той факт, що до

---

[1]) H. B. Simpson: Shakspeare, Bacon and a „Tertium Quid“ 1917.

[2]) XVI і початок XVII століття дали особливо багато поетів та письменників зпоміж найвищої англійської аристократії, досить згадати: Henri Howard Earl of Surrey, Thomas Sackville of Dorset, Sir Philip Sidney, Greville Lord Brooke, Edward de Vere Earl of Oxford.

[3]) J. M. Ward: Edward de Vere Earl of Oxford. 1928.

[4]) Francis Bacon, lord High Chancellor of England 1561—1626.

свого 42 року він нічого не друкував, всі наукові праці його написані ним пізніще, а змолоду брав участь в товариствах аристократичної молоді, що спільно писали драматичні твори даля забави[1]), дав привід прихильникам Бекоповської гіпотези думати. що він писав поезії та драми, які виходили анонимно спочатку, а пізніще під імям одного з акторів відомої трупи, а саме Уіляма Шекспіра; деякі з них приписують Бекопові не тільки шеспіровські твори, але й багатьох инших видатних письмеників Елізабетинської епохи напр. Едмунда Спенсера, не спиняючись перед найфантастичнішими теоріями про зашифровані таємниці в його наукових творах. Бекоиіанці приклали багато праці для вияснення суперечностей та абсудностей правовірної теорії, але з конструктивною частиною їхньої гіпотези не можна погодитись: існує занадто велика ріжниця між поглядами льорда Бекона, оскільки їх видко з його наукових та фільозофичних творів та писань про нього його сучасників, та поглядами автора шекспіровських творів. Його штучно-реторичний стиль в наукових працях зовсім не відповідає дуже яскраву персональному стилю шекспіровських драм, його „Essays“ про любов, про дружбу, зовсім не відповідають тому, що можна було б сподіватись від автора шекспіровських творів. Повстають також инші труднощі, які не можна пояснити виходячи з цієї гіпотези напр. факт інтимного знайомства автора шекспіровських драм і постійного вертання до цього в творах, з трупами акторів[2]) і то не як рівного ним, але вищого по своєму соціяльному становищу, як патрона труп, театрального мецена, часто зовсім не відомий про Бекена, а навпаки історично відомий про Дарбі та Оксфорда. Потім також факт знайомства автора шекспіровських драм, який випливає з багатьох драм, з життям Уельса[3]), окремими особами[4]), місцевостями (Цимбелін), навіть почасти мовою уельською; цього всього не можна сподіватись від льорда Бекона: складова частина Великобританії, Уельс, жила тоді цілком відмінним життям і навіть не була остаточно скорена і приєднана до Анґлії так, що інтимний контакт з нею, який виявляється з драматичних творів, міг мати тільки той, хто напр. як ґраф Дарбі (осідком родини Стенлеів було графство Ланкастер) родився й виріс і довгі роки жив на самім кордоні з Уельсом, або граф Оксфордський, який родинно теж був звязаний з тою місцевістю.

---

[1]) G. Saintsbury: Elizabethan litterature ст. 232.

[2]) Гамлет: Дія III, III.

[3]) Генрі IV, Генрі V, Веселі віндзорські баби, Цимбелін, Річард II.

[4]) Оуен Ґлендевер, один з вождів повстання, історична особа, та його донька леді Мертимер.

Друга гіпотеза, менш давня, висловлена вперше 1912-14 р.[1]) ідентифікує автора шекспіровських творів з Роджером Маннерсом, графом Ретлендським[2]) 1566—1612. Як що приияти ці дати, то гіпотезу треба відкинути, бо тоді треба також прийняти, що 17-літній граф Ретлендський був у 1593 р- автором трьох комедій („Втрачених заходів кохання“, „Двох панів з Верони“ та „Комедії помилок“), трьох траґедій („Генрі VI“, „Річарда III“, „Короля Джона“ та ще мабуть „Тита Андроника“), не кажучи про „Венеру та Адоніса“ і „Лукрецію“, себто, як висловлюється А. Лефранк „неймовірности правовірної теорії стретфордистів замінити ще більшими неймовірностями“[3]). Гіпотеза ця, каже він, не рахується з еволюцією псіхольоґії людини так само як і з характером творів, коли допускає, що 17-ти літній хлопець міг створити „Річарда III“, цю одну з найбільш надзвичайних і страшних (formidables) трагедій, які тільки коли були написані.

Негативна праця прихильників ретлендовської теорії була не менч цінна, ніж беконіянців, бо показала зайвий раз абсурдности і суперечности правовірної теорії і довела до виснову, що автором міг бути тільки член анґлійської аристократії. Та як міг Шекспір — актор, людина демократичного походження й оточення, нижчесередньої кляси суспільства і „простий комедіант“ до того, висловлювати такі думки про аристократичний стан, про вартість крови, надавати той сенс історії Анґлії та мати ті партійні упередження в боротьбі анґлійської аристократії у війнах Двох Рож, власне погляди феодального лорда, які ми зустрічаємо в його творах?

Потім, як автор таких зразків дружби, які він дав у своїх творах[4]), сам не мав друзів, а єдина приязнь, яку правовірна теорія йому приписуэ, Бена Дженсона, згідно нових дослідів[5]) виявилася ні на чім не основаною фанта-

---

[1]) Alrar, K. Ble btreu.

[2]) Roger Manners Earl of Rutland pog. Belvoir Castle, Leicestershire.

[3]) Правда існують в історії літератури випадки як напр. 17-літній Артюр Рембо (Arthur Rimbaud), що своїм „Bateau ivre“ показав шлях французькій поетичній школі символистів, а сам загинув у якійсь божевільній експедиції в Абісінію; або геніяльний Томас Чаттертон (Tohmas Chatterton 1752—70), що відібрав собі життя на 18 році, залишивши літературну спадщину, невелику, але таку надзвичайну, що літературні історики не знайдуть і досі куди її притулити. Але ці одинокі випадки свідчать тільки про неможливість еволюції та сказати б патольогичність такої передчасної геніяльности. Творчість автора шекспіровської літературної спадшини наскрізь здорова і еволюцію в ній, від молодечих, повних радости життя комедій та поезій до траґедій, творів зрілого генія, дуже легко прослідити.

[4]) Венеційський купець, Ґамлет, (Горацио) Ромео і Джулієта (Меркуціо) та инш.

[5]) Maurice Castellan: Shakespeare et Beu Jonson. 1907.

зією. Таких суперечностей і неясностей можна знайти безліч. Одна з них і з найбільших — це заповіт Уільяма Шекспіра, автентичний документ ним власноручно підписаний, що зберігся в архивах родинного міста Стретфорда: дуже довгий документ, в якому зазначені всякі дрібниці про майно рухоме й нерухоме, але нас тут цікавить лише той надзвичайний факт, що в ньому немає нічогісенько про твори, друковані чи недруковані, про рукописи, чи які книжки, листи або які папери. Читаючи заповіт, не можна повірити, щоб тестатор був визначним автором, який лишив по собі багато недрукованих творів[1]).

Але сім років по його смерти виходить у світ видання ін фоліо його драм з передмовою, вартою тої уваги, що їй присвятив лорд Пензанс[2]) і в якій два актори, бувші колеґи Шекспіра, заявляють себе збірачами його драматичних творів, кажучи, що зібрали їх аби передати нащадкам та зберегти їх від перекручувань та помилок, які робились, коли драми ходили в рукописних списах. З 36 драм видання ін фоліо 1623 р. тільки 10 були друковані попереду, 20 надруковано тут уперше, хоч відомо, що вони виставлялись на сцені, а 6 — цілком нові, про які досі ніхто не чув.

Вертаючись до питання суперечности між внутрішнім змістом драм та теорією правовірних стретфордистів, зазначимо спостереження літературних критиків середини XIX ст. як от Чарлз Лемб[3]), один з найбільших знавців Шекспіра, а також инших, зовсім не упереджених проти авторства Шекспіра — актора: ці видатні критики спостерегли несценичність цих творів, а саме, що вони швидче написані для читання, ніж для вистави на сцені, що вони виграють в читанні, а „виставлені на сцені тратять на своїй глибині й тонкости. На сцені зникає та невловима поетичність та глибока фільозофія, яка в читанню відріжняє ці твори від решти його сучасників", серед яких є першорядні драматичні письменники Елізабетинського періоду, коли драматична література в Анґлії стояла на ніколи пізніще не осягненім в історії анґлійської літератури рівні. Сказати б, що автор ціх творів не був інтимно знайомий зі сценою та її вимогами.

Потвердження цього спостереження, що випливає з внутрішнього змісту самих творів, їх несценичности, находимо в тім, досі иншим способом незясованім факті, що деякі з перших драм, що були друковані і дійшли до нас в окремих малих інкварто, ріжняться в тексті від видання інфоліо: текст інкварто звичайно скорочений, з деякими змінами, по-

[1]) По його смерти 1616 р. і до першого повного видання 1623 р. рукописи повинні були десь зберігатись, комусь він мусів був їх доручити.

[2]) Lord Penzance: Bacon Shakespeare controversy. 1912.

[3]) Cherles Lamb.

викидано цілі сцени і т. д., себто. як довели критичні порівнання текстів, пристосовані до сцени, а до тогож повні помилок і неточностів. Як же можна допустити, щоб професійний актор, як що автором їх був Уліям Шекспір, писав свої твори так, що їх ще треба було пристосовувати до сцени? Крім того на виданнях інкварто зовсім не зазначено жадного автора. Лорд Пензанс[1]) доводить досить ясно, що за свого життя Уліям Шекспір ніколи й не претендував на авторство тих драм. Право на них в „Stationer Hall[2]) внесене завжди на чиєсь инше імя, а по смерти, ми вже бачили, що він також ніяк не дбав про них. Тому. що вони повні помилок і неточностей їх називають „піратськими".

Але якже міг Уліян Шекспір, який, як ми знаємо, позивався за кілька шілінґів і посадив у вязницю поручителя (що між иншим був його приятелем), міг допустити, щоб його окрадено на його творах, якщо він мав на них авторське право? Ідентифікація автора драматичних творів з актором Уіялом Шекспіром з Стретфорда полягає у великій мірі, якщо не виключно, на повнім виданню інфоліо, де автором їх вперше названо Уліяма Шекспіра і яке вийшло 7 років по його смерти з посвятою видання ґрафу Пемброку, якому (як видно з инших автентичних документів, яких не будемо наводити) особа Уліяма Шекспіра була зовсім невідомою.

Взагалі посвяти шекспіровських творів завдають дослідувачам немало клопоту: Посвята „Венери та Адоніса" і „Лукреції" ґрафу Саусгемптону (істнування звязку якого з Шекспіром, крім цієї посвяти нічим иншим не можна було потвердити), можнаб тепер, коли на авторство претендують ґраф Дарбі та ґраф Оксфорд, пояснити їхньою приязню та ще тим, що Дарбі й Саусгемптон були жонаті з рідними сестрами, доньками ґрафа Оксфорда. Про загадкову-ж посвяту „Сонетів", якої досі істнує 70 ріжних пояснень, проф. Сентсбюрі каже: „про самі ініціяли посвяти „W. H."[3]) написано було цілі томи, а осіб, до яких вони звернені ідентифіковано з половиною панів та пань при дворі королеви Елізабети".

Тоді як про елементарну шкільну освіту Уліяма Шекспіра ми не маємо жадних вказівок, про решту драматичних письменників його сучасників та попередників до нас дійшли звістки про університетські студії, а особливо про процвітання в ті часи в обох анґлійських університетах Оксфорд та Кембідж драматичної творчости та аматорських театральних вистав, в яких брали участь як студенти так і профе-

[1]) Lord Penzance: The Bacon Schakespeare controversy. 1912.

[2]) Установа для ціля цензури та забезпечення авторських прав.

[3]) Найпевніше: Willam Herbert Earl of Pembroke.

сори[1]), що дало привід деяким історикам літератури (особливо проф. Морлей) казати, що „модерна анґлійська драма повстала не з містерій та моральних вистав, а з наслідування клясичних драм по школах та університетах“[2]).

Кандидат, пропонований А. Лефранком William Stanely Farl of Darby (1561-1642), заслуговує особливої уваги: Уліям Стенлі ґраф Дарбі.

В роді ґрафів Дарбі театральне мистецтво було традицією: батько його і старший брат, лорд Стрендж[3]) були визначними патронами мандрівних театральних труп, так само як і він сам; брат його і він сам, бувши студентами в Оксфорді, вели перед аматорським виставам та писанням драм гуртом і нарізно. Не треба змішувати такі аматорські вистави студентів. здебільшого з аристократичних родин, з професійними мандрівними трупами, які повстали при дворах великих лордів, здебільшого з їх слуг та підвладних і які ще до самого кінця XVI ст. стояли під патронатом якого небудь лорда. Трупа, де був Уліям Шекспір, як уже згадувалось, була один час під патронатом ґрафів Дарбі, отже звязок у нього з сценою був цілком очевидний. З другого боку у нього був звязок з поетичними колами, особливо навколо Едмунда Спенсера, який, хоч сам дуже незаможній, належав до великої аристократичної родини Спенсерів.

А. Лефранк основує свою гіпотезу на документах, знайдених недавно в державних анґлійських архивах, які уявляють собою таємне листування політичного аґента католицької партії, перехоплене очевидно урядом королеви Елізабети, через що й збереглося в державних архивах, і з якого видко, що 1599 р. католицька партія готувала серед анґлійської аристократії повстання проти протестантського уряду. Одним з їхніх кандидатів на анґлійську корону був ґраф Дарбі, споріднений кількома звязками з династіями Тюдорів та Плантаґенетів. Місце в листі, на яке опіраеться А. Лефранк говорить очевидно про розчарования аґента цим кандидатом, бо він пише: „а наш ґраф Дарбі цілі дні тільки те й робить, що пише комедії для простих акторів“. Комедії ці не дійшли до нас під його імям і про них немає нігде жадної згадки: чи були вони коли друковані або виставлені на сцені. Отже те саме, що відомо про ґрафа Оксфорда та його драми.

Які причини могли спонукати автора сховатися за чужим імям? Що такі причини мусіли бути, свідчать непоодинокі факти. В ті часи було загальним зявищем, що особи, що займали високе соціяльне становище або високі державні

[1]) Так звані тоді „University Wits“.
[2]) Prof Norley: English plays.
[3]) Lord Strange, титул старшого сина в родині ґрафа Дабрі.

посади, платючи данину загальним тенденціям епохи, захопленням літературою та театральним мистецтвом, всеж таки, через соціяльні упередження, не бажали давати своє імя особливо драматичним творам: не личило великому аристократові писати „комедії для простих акторів“. Відомий також факт про одного з найвидатніших поетів Елізабетинського періоду сера Філіпа Сиднея, від якого лишились тільки вірші, хоч він писав і драми, та й то надруковані по смерти його матері, яка була проти того.

Коли приняти гіпотезу Лефранка про авторство ґрафа Дарбі, то факт, що видання „Венери та Адониса“ і „Лукреції“ не вийшли під його імям буде зрозумілим з огляду на характер тих творів і на суворо пуританські погляди старого ґрафа Дарбі, його батька, що тоді був живим.

Проф. Боасевен[1]) думає, що період панування Тюдорів, виключний період в анґлійській історії приборкання аристократії (пригадаймо численні скарання на смерть та суворі засудження представників старих аристократичних родів), утрудняв їм можливість висловлювати публично свої думки і примушував ховатись під чужим імям або пускати свої твори анонимно, не надаючи ніякого значіння авторському праву. Звідси істнування великого числа анонімних творів[2]).

А. Лефранк присвячує велику частину своєї праці, порівнюючій студії життя Уліяма Стенлі з шекспіровськими драматичними творами з тим вислідом, що ніхто инший тим автором, крім ґрафа Дарбі, не міг і бути. Посвідчення листа католицького аґента само по собі не є доказ: ґраф Дарбі міг писати комедії, але чи він писав саме ті, які дійшли до нас під імям Шекспіра?

Наведемо кілька з його головних доказів: „Втрачені заходи кохання“, комедія, на якій всі критики погоджуються, що є твором молодої людини, може бути твором ґрафа Дарбі і походить з його подорожі на континент (Францію та Італію), запевне відомої з тогочасних документів і яка покривається з подіями при дворі Генрі та Марґарити Наварських. Навіть більше того: Голоферн, комичний тип ментора та театральна вистава, яку він уряджує в цій комедії, нагадує дійсного ментора, з яким молодого Уліяма Стенлея послано було подорожувати за кордон, і дійсну виставу, яку він упорядковував в родинному замку ґрафів Дарбі з якоїсь урочистої нагоди.

Ці театральні аматорські вистави з урочистої нагоди приводять нас до другого доказу А. Лефранка, а саме до незрівняного шедевра між шекспіровськими момедіями: „Сон

[1]) Prof. Boisseva n. The Scakespeare problem. 1928.
[2]) Prof. G. Shakespearian apocrypha, and anonymous plays. Elisabethan litteratnre pp. 422-27.

у ніч під Ів. Купала“[1]). Перша вистава самої комедії, як доводить А. Лефранк з ріжних вірогідних документів, відбулася в палаці королеви Елізабети на честь весілля ґрафа Дарбі з Елізабетою де Вере, донькою ґрафа Оксфордського 1595 р. В самій комедії теж іде мова про весілля Тезея та Гиполіти, королеви амазонок, в честь якої ремісники міста Атен роблять аматорську виставу. Прихильники правовірної теорії, виходячи з засади, що автор комедії був сам актор, вбачали в незрівняних сценах розподілу ролів, репетицій та самої вистави атенських ремісників, або сатиру або карикатуру професійного актора на аматорів, але це хибно. Те, що автор спинився на ремесниках, має глибоку історичну підставу, а також дає ключ до ідентифікації його не з ким иншим, згідно А. Лефранку, як з ґрафом Дарбі. Театральні вистави тоді, — хоч були вже в руках професійних мандрівних труп, але по деяких містах Анґлії до кінця XVI в. збереглися ще, як пережитки старих містерій, аматорські вистави, роблені цехами ремесників з нагоди яких небудь урочистих випадків. Серед цих чотирьох міст (Йорк, Уекфільд, Ковентрі та Честер), останній на собі уаагу А. Лефранка: народні вистави в Честері відбувалися що року саме під Ів. Купала (тоді як по инших містах були инші дати: Зелені Свята, Великдень і т. д.) Місто Честер було в межах володінь ґрафів Дарбі і на протязі кількох поколінь ґрафи Дарбі бували присутними на таких виставах, ба, навіть багато з тих вистав відбувалось на честь ріжних родинних подій в родині Стенлеів, отже все свідчить за те, що Уілям Стенлей змалку бував свідком таких вистав і нічого дивного в тому, що вони знайшли такий яскравий відгомін в його комедії.

В „Гамлеті“ А. Лефранк теж знаходить докази своєї теорії: епізод похорон Офелії, — коли Гамлет іде на зустріч йому, не знаючи, кого ховають і раптом довідується, — взято з справжньої події, яка сталася при королівському дворі в Наварі, саме тоді, коли там міг бути молодий Уілям Стенлей. В розмові Гамлета з мандрівними акторами, які спинились в королівському палаці (так само мабуть, як нераз спинилися в родиннім замку ґрафів Дарбі), правовірні стретфордисти вбачають Уіляма Шекспіра — актора серед своїх колеґ, що, розуміється хибно. Відносини Гамлета до акторів цілком відповідають тому, якими були відносини таких труп в Анґлії до патрона, що сам цікавився і тямив в драматичній штуці, а може й сам писав для них, або його сина, чи молодшого брата, яким був Уілям Стенлі. А. Лефранк робить крім того неясні натяки на те, що злочинство, на якім збудовано траґедію Гамлета, — отруєння батька Гамлета рідним братом, моглоб мати відношення до загадкової смерти

[1]) „Midsummer night's dream“. Midsummer night — ніч під 24 червня.

старшого брата Уіляма Стенлі, Фердінанда, якого було загадково отруєно і який умер в анальоґичних обставинах. Це злочинство досі падало на політичні інтриґи католицької партії, яка мала причини стати ворогами родини ґрафів Дарбі.

Історичні драми Шекспіра дають А. Лефранку нові потвердження його ґіпотези. Як відомо джерелом їх був майже виключно літопис Голіншеда. На думку А. Лефранка, роля роду Стенлеїв, ґрафів Дарбі, виступає в драмах значно частіше і більш яскраво, ніж на те дає право сам літопис, а инших джерел, крім може родинних переказів та фантазії автора немає. А. Лефранк думає, що автор керувався зрозумілим бажанням возвеличити свій рід і дати йому в драмах остільки місця, оскільки на це дозволяли дійсні історичні події та його високе художнє чуття.

„Буря“, останній твір автора шекспіровських драм, ніби прощання його і заповіт, стоїть в очевиднім связку з окультними науками, якими так захоплювались тоді найбільш освічені елементи суспільства. На думку А. Лефранка, „Буря“ є апологія білої магії, викликана переслідуваннями королем Джемсом Стюартом всіх проявів окультизму, чарівництва та відьомства. Сам Джемс I глибоко вірив у чорну магію, приписуючи їй ріжні свої невдачі і присвятив цьому цілу ним самим написану книгу[1]).

Нахил до самотности під кінець свого життя, психоґічна кріза по смерти брата від отрути, родинні свари та инші більш менш правдоподібні збіги можливостей, дають А. Лефранку переконання в правдивости його ґіпотези: паралєльність подій в життю ґрафа Дарбі та еволюцією в творчости автора драм і появою таких типів як „Жак“ в „Як вам подобається,“ „Гамлет,“ „Просперо“ „Буря“.

Найновішою є теорія, виставлена М. Уордом, згідно якій автором шекспіровських творів є Едуард де Вере ґраф Оксфордський, досі відомий в історії анґлійської літератури, як автор прекрасних поезій. Він був великим, навіть більшим за Дарбі театральним меценатом та патроном мандрівних труп. Найкраща трупа акторів, в якій був Уілям Шекспір і яка виступала в театрі „Globe“ і навіть називалась „Earl of Oxford's boys“, була під його патронатом. Отже нічого дивного не могло бути в тому, що він, пишучи драми й комедії (а що він їх писав, про те маємо посвідчення сучасників, хоч жадна не дійшла до нас, се б то не дійшла під його імям), давав їх своїм акторам. Актори його трупи виставляли твори свого патрона, додержуючи з його наказу його таємницю, ба навіть один з тих акторів, не з найкращих,

[1]) Deamonologie in forme of a dialogue written by the high and mightic Prince James by the grace of God King of England and Scotland. etc. 1603.

дав йому, очевидно за велику грошову нагороду, своє імя Уіляма Шекспіра. Ґраф Оксфорд умер 1604 р., цього самого року Уілям Шекспір повернувся до Стретфорду.

Великою спокусою прийняти власне цього з претендентів є те, що дійшло до нас про його вдачу — романтичну й палку, дуже яскраву, а разом з тим нерішучу, повну вагань та сумнівів. До нього, розуміється прикладаються всі вимоги: широка освіта, досвід державної діяльности, видатний розум, подорожі за кордоном, часто дипломатичні, довге життя при королівському дворі, він був лордом Чемберленом (міністром двора). Характеристичною рисою його, так само як і ґрафа Дарбі, є нахил до самотности під кінець життя, що теж відповідає типам, як Жак, в яких літературні критики погоджуються знаходити найбільш особисті риси самого автора.

Боасевен пропонує обєднану творчість: Оксфорда та Дарбі, де останній був тільки співробітником першого[1]). Це приводить нас до групи літературних істориків, яка приписує шезспіровські твори цілому рядові ріжних, навіть нічим не обєднаних між собою авторів: Дарбі — „Втрачені заходи кохання“, Безонові — „Бурю“, Крістоферу Марлову — „Приборкана гоструха“ і т. д.

Проте глибший аналіз, глибше знайомство з самими творами говорить за таку єдність, що на „збіранім авторі“ погодитись тяжко[2]).

За останніх 10 років „Шекспіровське Товариство“ („Shakespeare Fellowship“) в Лондоні, розпочало систематичні розвідки та студії по архивах Елізабетинської епохи: дещо було вже за останні кілька років знайдено, як от документи дотично місії патріотичної пропаганди ґрафа Оксфорда. Можна сподіватись, що дальші заходи покладуть кінець цій загадці, що почалася на заголовній сторінці „Венери та Адониса, „Сонетів“ та видання інфоліо драматичних творів, і досі не дає спокою не самим тільки фаховим історикам літератури. Коло пошукування звужується навколо двох осіб: William Stanley earl of Derby та Edward de Vere earl of Oxford. Як каже prof. Boissevain, останній автор, який про це написав: „La vérité est en marche“.

---

[1]) Тоді граф Дарбі міг би бути справжнім видавцем зібраних творів оаох видань інфоліо: першого – 1623 р. і другого — 1632 р. та другого видання поезій — 1640.

[2]) Проф. Сентобюрі, помимо зовнішніх вирязів — індивидуальний стиль — знаходить єдність в творах Шекспіра, які відріжняють його від сучасників а саме: художню згідність з природою, здорову моральність і сдоровий юмор. Prof. G. Saintsbuły: Elisabethan litterature pp. 165–69.

БІБЛІОҐРАФІЯ.

Ґен. Всеволод Петрів. **Спомини з часів української революції.** ч. 1, ст. 180, ч. 2, ст. 184, Львів 1929 вид. „Червоної Калини“.

Спомини ґен. Петрова, написані з властивим авторові темпераментом і ясністю, кидають чудове світло на такі недавні, а так мало знані бурхливі часи нашої історії.

Перша частина обіймає період до Берестейського миру, друга — від цього миру до заняття Полтави в 1918 році разом з Німцями. Це була та війна, в якій „не розбереш, хто спільник, хто ворог, хто мирний а хто вояк: селянин у сірій військовій шинелі, а вояк в цивільному“. (ст. 118, II). Були тут і Українці реґулярні, і повстанці, і Німці, і більшовики, Лотиші і Чехи, коли нераз доводилося „воювати з невловимим і невідомим ворогом“ (142, II).

Атмосферу такої війни прекрасно віддав автор в своїх книжках.

Загальна оцінка автора минулих подій особливо критично ставиться до „верхів“ революційної України, яким, на думку ґен Петрова, бракувало богато, щоб дійсно стати дійсними провідниками великого руху. Є тут і про підготовку військового зїзду, якому не дуже то сприяла влада українська (18, I), про брак кадрових старшин в нашій армії, що так фатально відбилося на справі її орґанізації (46, I), слабе підкреслення національного моменту революції (76, I), брак зрозуміння в провідних колах неминучости остаточного воєнного порахунку з Росією (цікаві побіжні портрети Порша і Грушевського, (101, I), нерішучість — страшна безвідповідальна нерішучість тих, хто стояв на самій горі тодішної ієрархії (124, I) і пр. Це — моментальні знимки революційного фільму, живі, змістовні і сильні.

Читач не пожалує часу, витраченого на перечитання двох маленьких томиків.

М. Інґигур.